

УДК 070.481(=161.2)(477.83-25+734.9):616.927-036.22(477.83/.86-11)''1919/1920''

Сергій БЛАВАЦЬКИЙ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1354-8767>

кандидат наук із соціальних комунікацій

Львівська національна наукова

бібліотека України імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

e-mail: blavatskyu@nas.gov.ua

ОСОБЛИВОСТІ ВИСВІТЛЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ ЕПІДЕМІЇ ТИФУ 1919–1920 рр. у СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-7](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-7)

*Ця стаття робить спробу з'ясувати особливості висвітлення епідемії тифу у Східній Галичині упродовж 1919–1920 рр. в українськомовній міжвоєнній пресі. **Об'єкт дослідження:** українська мейнстрімова преса Галичини (газета «Вперед» (Львів) та українська еміграційна преса у США (газета «Свобода» (Нью-Джерсі)). **Мета** дослідження – дослідити специфіку «епідемічних комунікацій» у редакційній політиці українськомовної преси, зокрема нарративи, функціональну спрямованість та підходи до висвітлення епідемії тифу в різних виданнях. **Методологія:** бібліографічна евристика, логічні методи дослідження, функціональний аналіз, діахронний компаративний аналіз, конфігурація нарративів у якісному аналізі (Д. Полкінхорн (1995)). **Головні результати дослідження:** на базі корпусу західноукраїнських й еміграційних пресодруків з'ясовано спільні та відмінні підходи, нарративи, функції у висвітленні епідемії тифу 1919–1920 рр. Продемонстровано «конвергентність» інформативної функції, а також «дивергентність» превентивної («профілактичної») функції на прикладі висвітлення епідемії тифу 1919–1920 рр. різними українськими періодичними виданнями. З'ясовано центральне місце гранд-нарративу віктимізації*

у редакційній політиці досліджуваної преси. **Наукова новизна (оригінальність) дослідження:** запропоновано та введено у вітчизняний науковий (соціогуманітарний) дискурс нову функцію преси – емотивно-психологічну. Аргументовано, що *гранд-наратив* віктимізації українців корелювався з емотивно-психологічною функцією української преси. Зроблено висновки та сформульовано перспективи досліджень, зокрема в контексті новочасних медіадосліджень висвітлення епідемій у вітчизняних пресодруках.

Ключові слова: українська преса, газета, «Вперед», «Свобода», польська періодика, висвітлення, епідемія, тиф, епідемічні комунікації, *гранд-наратив* віктимізації, 1919–1920 рр., Східна Галичина, Польща.

Постановка проблеми. Актуальність і релевантність проблематики дослідження. Глобальна пандемія коронавірусу («Covid-2019») у 2020–2021 рр. стала викликом для людства в багатьох сферах, як-от: охорона здоров'я (медицина), виробництво, обслуговування, логістика, ринок праці, інформаційно-комунікативна галузь, наука, медіаіндустрія і т. д. Актуально та релевантно у контексті цієї планетарної кризи з'ясувати специфіку епідемічних комунікацій¹ на прикладі медіа, в контексті медіатизації усіх сфер життєдіяльності людської цивілізації наприкінці 20-го – на початку 21-го ст.

Актуальність дослідження зумовлена й науково-дослідницьким інтересом до висвітлення цього феномену в медіа, зокрема проблематики медіакомунікації пандемій (у пресі, на телебаченні, радіо, у соціальних мережах і т. д.), – як у синхронії 21-го ст., так і в діахронії 20-го ст. (зокрема пресових наративів пандемій «іспанки» та тифу кінця Першої світової війни і міжвоєнної доби).

Історіографія проблематики дослідження: огляд джерельної бази. На відміну від сучасних медіадосліджень, які переважно зосереджуються на аналізі різних концептуально-методологічних аспектів, трендах комунікації пандемій як в українських, так і зарубіжних медіа, ми фокусуємося на студіюванні специфіки висвіт-

¹ Під оригінальним терміном «епідемічні комунікації», який уперше (в експериментальному порядку) вводиться тут у вітчизняний науковий (соціокомунікативний) обіг, автор імплікує специфічні наративи, дискурс та підходи до висвітлення епідемій у медіа, як у діахронії 20-го ст., так і синхронії сьогодення.

лення пандемій в ретроспективі, зокрема у пресі початку 20-го ст. У контексті проблематики нашого дослідження варто виокремити колективну статтю українських історикинь В. Шандри та О. Карліної під промовистою назвою «Епідемії та боротьба з ними в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.)» [37], студію Т. Байлеми [2], науково-популярну розвідку львівської історикині О. Ісаюк про перебіг та наслідки, вплив епідемії тифу на боєздатність УГА у 1919–1920 рр. [20], енциклопедичний нарис західноукраїнського історика В. Окаринського про пандемії та епідемії 1918–1920 рр. в ЗУНР [27] та ін. [див. 12]. В. Шандра та О. Карліна у своїй студії висвітлили епідемічну ситуацію «в українських губерніях» Російської імперії від кінця 18-го ст. до початку 20-го ст., розглянули «заходи органів влади (включно з самоврядними інституціями) щодо подолання пошестей», зокрема «практичного використання наукових напрацювань і санітарно-гігієнічних знань для недопущення спалахів захворюваності» [37].

Т. Байлема у своїй статті зосередилася на дослідженні мало-відомих аспектів діяльності Директорії УНР доби Української революції щодо протидії та подолання наслідків інфекційних захворювань серед населення Поділля. У цій публікації науковиця з'ясувала головні заходи місцевих та центральних органів влади стосовно ліквідації вогнищ інфекційних захворювань, проаналізувала низку чинників неефективної і недостатньої боротьби з інфекціями, зокрема в місцях масової концентрації військ на Поділлі [2, с. 3]. В. Окаринський у своєму ґрунтовному енциклопедичному нарисі охарактеризував перебіг епідемії тифу та «іспанки» на західноукраїнських теренах наприкінці Першої світової війни та у ранній міжвоєнний період, зацентрувавши масштабний деструктивний вплив цих епідемії на боєздатність УГА і т. д. [27, с. 57–58].

Проблематику мартирологу жертв від епідемії «іспанки» та тифу 1918–1920 рр. на західноукраїнських теренах досліджено і в студіях зарубіжних істориків. З іноземних досліджень варто виокремити ґрунтовну розвідку польського історика Я. Заморського [42]. Він у своєму історичному нарисі всебічно висвітлив наслідки масового спалаху тифу у Наддністрянській Україні, зокрема на Поділлі та частково – в Галичині. Характерно, що дослідник був одним із небагатьох польських авторів, який зацентрував наратив вікти-

мізації (відображений у красномовній назві його книжки [«З країни руїн, тифу і недоля»]) для характеристики тогочасної соціальної ситуації українства на Наддністрянщині та солідаризації з його трагічним статус-кво.

Критичний огляд, зіставлення згаданих наукових напрацювань цієї проблематики дає змогу вести мову про недостатній рівень дослідження, зокрема, специфіки пресових наративів, епідемічних комунікацій в українській пресі, головно – в західноукраїнській та зарубіжній (еміграційній) періодиці.

Концептуально-методологічні рамки дослідження та наукова новизна. Розвідка ставить за мету дослідити специфіку висвітлення епідемії висипного тифу зазначеного періоду в українській міжвоєнній пресі – в Галичині та еміграційній періодиці упродовж 1919–1920 рр. **Об’єкт дослідження** – українська міжвоєнна мейнстримова преса Галичини (газета «Вперед» (Львів) та українська еміграційна преса у США (газета «Свобода»).

Методологія: логічні методи дослідження, функціональний аналіз, діахронний компаративний аналіз, якісний контент-аналіз. Провідним методом у цій статті є метод конфігурації наративів у якісному аналізі (Д. Полкінхорн (1995), який вперше у вітчизняному соціокомунікаційному дискурсі використовується тут.

Наукова новизна дослідження. Вперше у вітчизняному пресознавстві (комунікативістиці та медіастиудіях (соціальних комунікаціях) ми вводимо в пресознавчий дискурс нові, раніше не виявлені, відомості про специфіку висвітлення епідемії тифу в Східній Галичині в українськомовній пресі. Застосовано діахронний компаративний аналіз та наративну конфігурацію в якісному аналізі для порівняння висвітлення пандемії тифу як в українській пресі Галичини, так і в еміграційній періодиці у США. З’ясовано, що західноукраїнські періодичні видання й українська еміграційна періодика широко висвітлювали епідемію тифу на західноукраїнських землях, оперативно інформували своїх читачів про причини, перебіг та головно – наслідки спалаху висипного тифу в Галичині. Окрім того, тут автор пропонує, вводить (вперше) у вітчизняний науковий дискурс оригінальний функціональний концепт у теорії та історії журналістики (соціо-комунікаційному) дискурсі) – емотив-

но-психологічну функцію. На відміну від усталених теоретичних концепцій у вітчизняній теорії журналістикознавства («соціальних комунікацій»), які оперують функцією «формування громадської думки» (або «впливу на громадську думку»), ми аргументуємо, що валідним є диференційований підхід до визначення медіавпливу. Таким чином, доцільно розмежовувати емотивно-психологічну функцію (як соціально-психологічний концепт журналістики) та функцію формування громадської думки.¹

Контекстуалізація проблематики дослідження. Проблема-тизація дослідження потребує її контекстуалізації та хронологізації. У світлі задекларованої проблематики дослідження доцільно охарактеризувати санітарно-епідеміологічну ситуацію в 1918–1920 рр. на українських теренах, зокрема на початку міжвоєнної доби (1919–1920 рр.). Це потребує відповідного екскурсу в період Першої світової війни (далі – ПСВ) для контекстуалізації пандемій того часу, зокрема у світлі проблематики нашого дослідження – епідемії тифу, або «висипного тифу». Як зазначає В. Окаринський: «Висипний (плямистий) тиф поширився 1919–20, одразу після ПСВ і під час польсько-української війни. В українських землях ця хвороба була ендемічним захворюванням, яке час від часу, залежно від різних обставин (голод, війни), набувало х-ру епідемій» [27, с. 54].

Професор Українського вільного університету в Празі доктор Б. Матюшенко, редактор еміграційного фахового журналу «Український Медичний Вістник», у своїй ґрунтовній науково-популярній розвідці «Пошести на Україні в останні вісім років», на основі відкритих та «інсайдерських» статистичних відомостей, зробив спробу здійснити статистичний аналіз кількісних втрат від епідемії тифу в Україні впродовж 1919–1920 рр. Зокрема, як резонно аргументував він, «скласти на підставі статистичних даних загальний образ поширення епідемій на Україні за останні роки є завданням досить нелегким...». Однак надалі в цій же статті Матюшенко обґрунтовує свої статистичні розрахунки, екстраполюючи загальну кількість захворюваності на основі наукових методів і наявної ста-

¹ Остання функція радше має більше спільного з «агітаційно-пропагандистською» та «організаційною» функціями комуністичної преси, «засобів масової інформації та пропаганди» в СРСР і загалом – в авторитарних і тоталітарних державах.

тистики по українським регіонам у колишній Російській та Австро-Угорській імперіях. У контексті проблематики нашого дослідження варто подати тут розлогу цитату із цієї пілотної розвідки: «Не кращі відносини для зібрання статистичного матеріалу були в 1919 р. Але й тих даних, що маються, досить, щоби скласти уяву про колосальну, нечувану ще в історії людства, пандемію плямистого тифу, що почалася восени 1919 року на Україні і в Росії. Російська статистика подає за цей рік число випадків плямистого тифу 2.240.858, цифру, якої ще не знала до того епідеміологія. Але й ця невидана цифра ще далека, як ми побачимо, від дійсності. Для України загального підсумку за цей рік нема, для окремих районів маємо: Харківщина – 107.366, Галичина – 70. 155 (із загальної кількості 229.927 “по Польші”). Коли взяти на увагу, що й в інших районах України в той час лютувала не менша пандемія плямистого тифу, то загальна цифра мусить бути принята коло 1 млн. Коли ж пригадаємо, що необхідний коефіцієнт корекції за цей час треба взяти не менший 4 (Тарасевич), то одержимо величезну цифру *в 4 мільйони хорих плямистим тифом в один рік*. Як не здається неймовірною ця цифра, мусимо признати її відповідаючою дійсності» [23, с. 28–29]. У цій же статті Матюшенко робить спробу вирахувати приблизну смертність від тифу упродовж цього періоду (1919–1921 рр.) і виводить цифру в «не менше 700 000 населення» [23, с. 29].

Причини спалаху та масового поширення цього захворювання, на думку цитованого Матюшенка, Окаринського й інших, були різні. Передусім – це воєнний фактор, зокрема деструктивний вплив ПСВ, через передислокацію фронтів, міграції та мобільність населення, як-от: біженців із прифронтової смуги, хворих, поранених і полонених. Другий чинник – це недостатня забезпеченість військовиків (як в УГА, так і у Дійовій армії (далі – ДА) УНР) одягом (зокрема білизною), дефіцит дезінфекційних пересувних засобів, мобільних військово-медичних лазаретів, брак відповідного медперсоналу (санлікарів та медсестер). За версією зарубіжних спостерігачів, зокрема делегатів Міжнародного Червоного Хреста (надалі – МЧХ), як-от француза, майора Ернеста Ледеррея, реквізиції санітарного матеріалу під час ПСВ призвели до його гострого дефіциту. Понад те, він зацентрував «найбільшу частку відповідаль-

ності» німецької сторони¹ за такий стан справ» [41, р. 4]. Третій чинник – це несприятлива міжнародна кон'юнктура для ЗО УНР та УНР у післявоєнний період, зокрема в умовах санітарної блокади УНР та ЗО УНР (зокрема вояків УГА та ДА УНР) з боку країн – членів Антанти, головно – Францією.² Четвертий фактор – це скрутне соціально-економічне становище на тогочасних українських теренах (зокрема у Східній Галичині та на Поділлі) — бідність, відсутність освіти й просвіти (зокрема елементарної медичної освіти), незадовільні побутові умови, зруйнована інфраструктура санітарно-медичних закладів унаслідок ПСВ та соціально-економічної кризи післявоєнного періоду тощо.³ У цьому плані варто згадати науково-популярну розвідку д-ра І. Куровця, присвячену аналізу стану санітарних закладів у Східній Галичині за часів Австро-Угорської імперії (ПСВ) та в ЗУНР [22].

Як резонно зауважує Б. Матюшенко, «лише повною дезорганізацією найпримітивніших культурних умовин життя, лише цілковитою культурною та соціальною руїною може бути пояснена та безпомічність, з якою приходилося населенню зустрічати насунуване на нього лихо» [23, с. 35]. Це головно відобразилося у надзви-

¹ Тобто німецьких і австро-угорських військ, які знаходились у Наддніпрянській Україні 1918 р., після укладення сепаратного Брест-Литовського мирного договору в лютому 1918 р. та укладення військово-політичного альянсу між гетьманом П. Скоропадським та Німеччиною за часів Української Держави (квітень – листопад 1918 р.).

² Як зауважує Окаринський: «Чи не єдиним випадком реальної допомоги від Міжнародного Червоного Хреста була лікарня, яка аж у 2-й пол. 12.1919 прибула на чолі з д-ром Новаком з м. Відень і розташувалася у Вінниці. Доставка закупленої партії ліків від тифу, санітарного матеріалу та одягу для вояків на заг. суму 8 млн доларів, що їх НДМ УНР на Паризькій мирній конференції (1919–1920 рр.) закупила в Американській Ліквідаційній комісії ще в червні 1919, була заблокована Францією. Єдиною допомогою, яку отримали хворі вояки, був санітарний поїзд зі шпиталем на 200 ліжок, закуплений урядом ЗО УНР. Його доставив кер. місії МЧХ майор Ледеррей (член НДМ УНР на Паризькій мирній конференції, радник і друг очільника місії, графа М. Тишкевича. – С. Б.) на поч. 11.1919» [27, с. 56]. Як ми гіпотетично припускаємо, локальний успіх цієї окремої гуманітарної допомоги в умовах тотального обструкціонізму з боку керівництва Франції відбувся завдяки енергійній та самовідданій дипломатичній роботі М. Тишкевича в Парижі.

³ Цікаво та симптоматично, що ці фактори (*частково (sic!)*) резонують із реаліями санітарно-епідеміологічної системи охорони здоров'я у сучасній Україні, зокрема з руйнацією мережі санітарно-епідеміологічних пунктів у післявоєнний період (після 2014 р.).

чайно низькому рівні гігієни серед українського населення, про що згадували неодноразово у своїх звітах, доповідях і зарубіжні спостерігачі, зокрема від МЧХ (як-от згадуваний французький майор Ледеррей).

П'ята причина – це конспірологічна версія спалаху епідемії тифу серед вояків УГА, зокрема використання тифу поляками як біологічної зброї. Українські історики Л. Шанковський [38] (ветеран УГА), І. Нагаєвський, С. Гуменний, О. Ісаюк¹ звернули увагу на спонтанність спалаху пандемії та обставини її розповсюдження 1919 р. На основі цього вони висунули гіпотезу про ймовірність зумисного інфікування військовиків УГА польською стороною. Як зауважує В. Окаринський, «підозріло, що найбільше захворювань зазнали 2-й корпус УГА і група Січових стрільців, які протистояли польським д-зіям ген. Ю. Галлера, сформованим і підготовленим у Франції». За свідченням І. Нагаєвського, на якого покликається В. Окаринський, у 1940-х рр. в архіві Бактеріологічного інституту Луї Пастера в Парижі «виявили документи судового слідства, з яких випливає, що навесні 1919 року звідти “хтось” забрав пляшки з тифозною сироваткою». Однак такий конспірологічний погляд, як резонно зауважує Окаринський, суперечить фактам, які, зокрема, дослідив сотник-лікар УГА В. Білотор [3]. Перші нечисленні випадки висипного тифу в українських військових підрозділах з'явилися ще у листопаді 1918 р., а в грудні 1918 р. вже була епідемія [27, с. 57].

Остання причина масового поширення епідемії тифу, на нашу думку, – це відсутність широкомасштабної інформаційно-роз'яснювальної та профілактичної кампанії поміж як цивільного населення, так і військового контингенту, через відповідні засоби масової комунікації та пропаганди, як-от пресу, листівки, плакати тощо.

Наслідком епідемії тифу в Наддністрянській Україні були санітарно-епідеміологічна, соціально-економічна та демографічна криза, деморалізація населення, зниження його «колективного імунітету» проти інфекційних хвороб та головно – втрата боєздатності українського війська – як УГА, так і ДА УНР (втрати особового складу в обох арміях досягали 50 %) [40].

¹ Яких цитує у своєму нарисі В. Окаринський [27, с. 55–56].

Епідемічні комунікації в контенті україномовної преси: головні результати дослідження. Перебіг цієї епідемії, санітарно-епідеміологічну ситуацію на тогочасних українських теренах (у Наддністрянській і Наддніпрянській Україні), їхні причини та наслідки висвітлювала й аналізувала українська преса – як україноцентрична (як-от, журнал «Лікарський Вістник» (Львів, 1920–1939) [21]), так і комуністична преса (в Східній Україні (зокрема в Харкові (як-от, наприклад, авторитетний фаховий журнал «Врачебное Дело» (Харків, 1918–1939)¹ та фаховий журнал «Профилактическая Медицина» (Харків; Київ, 1922–1937)², а також українська іншомовна преса в Європі, зокрема пресові видання УПБ НДМ УНР у різних західноєвропейських країнах.³

Для хронологізації результатів дослідження доцільно розглянути насамперед особливості рецепції цієї епідемії на сторінках популярного львівського соціал-демократичного часопису «Вперед».⁴

Наскрізний перегляд, якісний контент-аналіз цього часопису за 1919–1920 рр. дав змогу визначити ключові домінанти та детермінанти епідемічних комунікацій на його сторінках. Це головню оперативне інформування читачів про перебіг епідемії висипного тифу у Львові та Східній Галичині загалом, регулярне опублікування списків померлих, некрополістики про відомих західноукраїнських громадсько-політичних діячів, державних службовців, військовиків і т. д., а також акцентуація профілактики та побутової гігієни для попередження поширення інфекційних захворювань,

¹ У цьому контексті варто процитувати В. Габора: «Редакція журналу випускала тематичні номери, присвячені певним фаховим темам, зокрема пандемії «іспанського грипу» (1919. № 7/8), епідемії висипного тифу (1919. № 14/15; 1920. № 20) тощо» [10, с. 103].

² На його сторінках опубліковано ґрунтовні наукові студії М. Соловйова про радянські методи боротьби й профілактики епідемічних захворювань у Наддніпрянській Україні [32].

³ Наприклад, українська франкомовна преса у Франції та Швейцарії: «L'Ukraine» (Лозанна, 1915 – 1921); «France et Ukraine» (Париж, 1920); «Bulletin d'Informations» при УПБ НДМ на Паризькій мирній конференції (Париж, 1919–1920). Див. більше про це в: [4; 39]. Проблематика висвітлення епідемії тифу 1919–1920 рр. в українській іншомовній періодиці може стати предметом окремого дослідження в перспективі.

⁴ «Органу української соціал-демократичної партії».

зокрема тифу. Таким чином, редакція не тільки відстежувала санітарно-епідемічну ситуацію у Львові, Станіславові, інших містах Східної Галичини (інформуючи про процеси, наслідки епідемії тифу), а й зосереджувалася на превентивних заходах щодо недопущення спалаху масових інфекційних захворювань. У цьому контексті варто виокремити серію пізнавально-просвітницьких, інформаційно-роз'яснювальних публікацій, вміщених у рубриці «Лікарський Кутик»¹, зокрема дебютну – «листа до селян» професора Д. Заболотного під промовистою назвою «Про Народне Здоров'я» [19]. У цьому зверненні відомий західноукраїнський вчений безпосередньо апелює до галицького селянства та робітництва, акцентуючи роль і значення профілактики та гігієни для громадського здоров'я. Як слушно зауважив він: «Треба своє життя направити так, щоб слабости не мали приступу до чоловіка. Особливо небезпечні слабости заразливі, від яких вмирає найбільше людей». У цій же статті автор наводить цікаві розрахунки про кількість жертв від тифу в Східній Галичині в післявоєнний період: «Від чахотки і сухот вмирає сьома частина людей, холера і плямистий тиф вихоплюють в наших селах десятки тисяч людей». Надалі вчений визначає головні канали розповсюдження епідемічних захворювань (як-от тифу), зокрема через «нечисту воду» і «каналізаційні системи». Він наголошує на необхідності створення мережі «чистих і захищених криниць» та забезпечення елементарних санітарно-гігієнічних норм у сільському водопостачанні та водовідведенні.² Характерно, що в цьому листі професор акцентує важливість «створення в кожному селі санітарного комітету, який доглядатиме за криницями, за чистотою та заразливими слабостями». Симптоматично, що він акцентує необхідність вакцинації, зокрема «дітей», при «появі віспи або дифтерії», а також і проти «других слабостей». Підсумовуючи цю пілотну публікацію, вчений виводить формулу «головних речей» для профілактики та гігієни громадського здоров'я: «чиста вода», «чиста хата і одіж», «здорова їжа і розумне життя».

¹ Запроваджена у вересні 1919 р. редакцією з метою «виховання здоров'я одиниці як народно-суспільного обов'язку».

² У цьому ж листі-зверненні до західноукраїнського селянства професор Заболотний дає десять практичних порад-настанов щодо профілактики заразних захворювань, які частково актуальні й релевантні і для сучасності.

У наступних публікаціях редакція цієї рубрики вдалася до широкої інформаційно-просвітницької кампанії з профілактики та лікування тифу серед місцевого населення. Так, в інформаційно-роз'яснювальній статті «Про Дур тиф) пятнистий або плямковий» [30] автори «Лікарського Кутика» вперше звернули увагу на епідемічний характер поширення тифу серед місцевого населення Східної Галичини (у середині вересня 1919 р.). Окрім того, тут зазначені головні канали поширення тифу серед населення, його збудники, симптоматика перебігу хвороби, а також подано рекомендації щодо основних засобів для боротьби та попередження захворювання тифом, зокрема обов'язкова дезінфекція «заражених приміщень», дотримання санітарних норм, соціальної ізоляції та дистанції, як-от уникнення контактів з «тифозними» хворими. У цій публікації також акцентовано високу летальність серед хворих на тиф під час «теперішньої епідемії тифу» [30]. Схожі практичні рекомендації щодо профілактики захворювання на тиф вказані й у наступній публікації з цієї серії, вміщеній в однойменній рубриці [31]. У ній же вперше подано рекомендацію про «домагання суворого контролю» щодо виконання обов'язкових санітарних приписів стосовно санації інфікованих в'язниць і таборів, а також «проведення в місцях епідемії» десятиденного карантину [31].

Наступна публікація, присвячена поширенню тифу, з'явилася на сторінках газети у середині вересня 1919 р. [26]. Характерно, що цей та низка наступних матеріалів – це добірка інформаційних повідомлень про жертви тифу в польських таборах для військово-полонених й інтернованих. Особливістю цих кореспонденцій було те, що українська газета здебільшого вміщувала дайджест польської мейнстримової преси (зокрема газет «Nowiny Poniedziałkowe», «Gazeta Wieczorna» та ін.) про генезу, перебіг, мартиролог жертв спалаху епідемії висипного тифу в різних польських таборах: у Пикуличах й Баконьчиці (Перемишль), Домб'є (Краків). Так, у цій публікації вперше повідомлялося про «вибух епідемії тифу» в Пикуличах.

Парадоксально, що, ретранслюючи інформації польської періодики про «катастрофічну» санітарно-епідемічну ситуацію в польських таборах, газета «Вперед» водночас гостро критикувала польську військову адміністрацію та владу. Зокрема, редакція під-

давала ostrакізму останню за дискримінаційне ставлення до українських інтернованих військовиків, службову халатність, відсутність базових медикаментів для лікування тифу, одягу, медичного персоналу та мінімальних необхідних умов для одужання українців. Наприклад, у вже згаданій публікації редакція часопису безпосередньо апелювала до «коменданта Перемишля полковника Вольгнера», до санітарної влади й польського Червоного Хреста звернути увагу на «ці страшні відносини» й вжити термінових заходів для їхнього вирішення [26].

Згодом, наприкінці вересня 1919 р., редакція видання вмістила дайджест публікацій з впливової віденської газети «Der Tag» про санітарно-епідемічну ситуацію в таборі Домб'є [5]. Першоджерелом цієї публікації вказана «особа, яка вернулася з табору інтернованих в Домбю», вірогідно, український військовик, який згодом емігрував в Австрію. У його викладі, у цьому таборі у вересні 1919 р. панувала «грізна епідемія тифу, вбиваючи щодня таке число людей, що зараз їх не в силі хоронити». За даними австрійського видання, на початку осені 1919 р. у Кракові була створена «звільняюча комісія, яка слідить причини інтернування. Слідство ведеться дуже поволи» [5].

У третій декаді вересня 1919 р. редакція газети «Вперед» оперативно інформувала своїх читачів «у справі інтернованих і полонених» [36]. Зокрема, як зауважено тут, щодо питання звільнення українських військовиків, інтернованих у таборах у Львові, Домб'є, Вадовицях, Перемишлі та «в інших таборах», усім зацікавленим особам «варто звертатися до Самаритянської секції Горожанського Комітету у Львові, при вул. Бляхарській, Ч. 11». Окрему увагу тут приділено «звільненню інтернованих, а також полонених інвалідів і полонених, які перебули тяжкі епідемічні хвороби». Як зауважено редакцією, у питанні їхнього звільнення варто «вносити подання сейчас» [36].

У процесі наскрізного перегляду публікацій часопису виявлено поодинокі випадки покликання на українські першоджерела з польських таборів для інтернованих і військовополонених.¹ Гіпотетично припускаємо, що це було зумовлено цензурними обмежен-

¹ Як-от, наприклад, у цитованій публікації п. н. «Нужда, недуги і смерть...» [26]: «В українських сферах кружить поголоска, як ми ствердили, не є безосновна...».

нями тієї доби, зокрема фільтруванням польською військовою адміністрацією «витоку інформації» з їхніх таборів.

Надалі, як зазначає львівська науковиця М. Михалюк, редакція газети «Вперед» продовжувала регулярно публікувати списки померлих із таборів для українських військовополонених й інтернованих за кордоном – у Пикуличах (Перемишль), Домб'є (Краків), Баконьчиці (Перемишль), Кассіно (Італія), Новомиколаївську (Росія) та багатьох ін., а також в українських військових шпиталях (Нова Ушиця та ін.) від епідемії тифу [24]. Окрім того, як нам вдалося з'ясувати, публікувався також мартиролог жертв тифу в інших таборах для військовополонених, зокрема у таборі «Бугшопи»/ Bugszopy (Берест-Литовський), за відповідний календарний період (вересень 1919 р. – осінь 1920 р.).

Наступні інформації про тиф у часописі «Вперед» датовані серединою жовтня 1919 р. Це переважно фрагментарні згадки про епідемію тифу крізь призму тогочасної суспільно-політичної та головно – соціально-економічної ситуації в Галичині. Така контекстуалізація була характерною для низки редакційних, передових і проблемних статей, вміщених на шпальтах цієї газети. У контексті нашого дослідження варто виокремити резонансну редакційну статтю й навести розлогу цитату з неї: «В цілій Східній Галичині шириться в застрашаючий спосіб пятнистий тиф. Гігієнічних і санітарних заведень в краю майже нема. Нема ні лікарів, ні ліків, нема шпиталів, ні санітарної служби. Люди хоріють по своїх домах чи землянках, хоріють і мруть, як мухи під зиму. Гребеться їх без домовини, бо нема досок на труну. Люде просто не можуть собі представити, як перезимувати зиму й пережити переднівок. Український народ у Східній Галичині стоїть просто перед вимерттям» [28].

Критичний аналіз цієї контрапунктної публікації дає нам змогу констатувати наявність тут декількох наративів для характеристики тогочасного соціально-економічного status quo у Східній Галичині: віктимізації, ескалації напруженості шляхом емоціоналізації та риторичної лексикалізації, і насамкінець – конструювання есхатологічної перспективи автохтонного, українського, населення цього регіону.

Характерно, що й інша (суміжна) публікація¹, вміщена в цьому ж номері, інформує про епідемічну ситуацію в Галичині, зокрема в Бродському повіті, крізь призму віктимізації та апокаліптичної перспективи: «Тиф не зменшується, противно розширюється. Внаслідок “індоленції українського хлопа” запанувала нужда й бруд. В слід за тим прийшов тиф. Якраз тепер в автономічному бродському повіті **лежить найменше 1500 осіб хорих на тиф. Умирають масово, переважно хлопи** (виділення ред. – С. Б.). При тім діються страшні речі, умерлого рано – хорониться вечером. Бували случаи, що при висипуванні померлого землею – бо для недостачі досок похоронюється людей без домовин – небіщик почав рухатися. Кілько живих ще придусила земля на завсіди, Бог один знає» [25].

Чергова публікація стосовно епідемії тифу з’явилася на шпальтах часопису «Вперед» наприкінці 1919 р. [11]. Характерно, що її номінативні детермінанти резонують із назвами попередніх статей, присвячених епідемічним комунікаціям у цій газеті. Це акцентуація тріади соціально-економічних концептів «голоду», «холоду», «нужди» в рамках гранд-нарративу віктимізації автохтонного, українського, населення Східної Галичини: «Вже від довшого часу повіти Східної Галичини, передовсім збаражський, зборівський, тернопільський, скалатський і теребовельський навіщені часто стійкими появами голоду та епідемічних недуг... Голод і холод, передовсім недуги як п’ятнистий тиф десятикують населення. Одиноким виходом із страшної катастрофи, яка повисла над населенням наведених повітів є хоч би частинна поміч уряду» [11].

Однак на прикладі критичного аналізу цієї публікації можна простежити появу нової перспективи – атрибуції відповідальності за тогочасну соціально-економічну ситуацію на зовнішні фактори, зокрема польську владу. Ця кореспонденція інформує читачів про інтерпеляцію соціалістів, зокрема «посла польського сейму тов. Пужака», до польського уряду щодо «критичного стану речей» у Східній Галичині. У цій же «інтерпеляції» польського парламенту окреслюються рекомендації та пропонуються цікаві й актуальні варіанти вирішення «страшної катастрофи» урядом Польщі, насамперед шляхом «систематичної боротьби з епідемічними недугами,

¹ Дайджест краківської газети «Czas».

висилаючи до загрозованих повітів лікарів з потрібними лічничими середниками, для успішної боротьби з епідемічними недугами» [11].

У 1920 р. епідемічна ситуація у Східній Галичині, зокрема перебіг епідемії тифу, продовжувала перебувати в редакційному фокусі газети «Вперед». Вона знайшла своє релевантне місце і на редакційному порядку денному еміграційного часопису «Свобода». При цьому обидва видання при висвітленні цієї проблематики акцентували мартиролог жертв епідемії тифу. Так, наприклад, «Свобода» в одному зі своїх січневих номерів за 1920 р. оперативно проінформувала читачів – американських українців – про соціально-економічну ситуацію в Польщі і зокрема у Східній Галичині. Красномовний підзаголовок цієї кореспонденції (дайджесту «польської робітничої преси») – «Голод, визиск, безробіття, робітниче невдоволення» – ретранслює заголовки польських соціалістичних часописів з приводу ситуації на сході Польщі: «Голод в Домброві», «Тисячі гинуть від тифу в Галичині», «Нехай живе війна!» [29]. Друга публікація, вміщена в цьому ж номері газети п. н. «Епідемія тифу в Галичині», подає статистичні дані про зростання кількості захворюваності і смертності від тифу в різних повітах Східної Галичини [15]. Окрема увага в цій публікації приділена висвітленню санітарно-епідемічної ситуації у Львові. У цьому контексті тут подана пізнавальна інформація про кількість жертв тифу у Львові, вказані головні канали розповсюдження тифу (зокрема з Тернополя та головно – з польських таборів для інтернованих (як-от Бригідках) та наведені рекомендації органів місцевого самоврядування Львова щодо профілактики та насамперед – протидії поширенню тифу серед цивільного населення (наприклад обмеження транспортного сполучення та обов'язкового обстеження усіх приїжджих на залізничних вокзалах).

У 1920 р. редакція газети «Вперед» продовжувала моніторити санітарно-епідемічну ситуацію у Східній Галичині, оперативно інформуючи читачку аудиторію про перебіг і наслідки епідемії тифу. Наприклад, в одному з номерів цієї газети вміщено розлогий некролог Михайла Файфера, відомого «галицького залізничника», державного службовця, який став жертвою «епідемії п'ятнистого тифу в епідемічному шпиталі на Клепарові» [1]. Критичний аналіз публікації дає змогу нам вести мову про застосування в цьому ви-

падку нарративу віктимізації для акцентуації його трагічної смерті, «жертвовного служіння» українському народу, зокрема «пролетаріату», солідаризації редакції часопису (і ширше – «всього українського робітництва у Львові») з його професійною діяльністю, комунікації емпатії його рідним і колегам та меморіалізації пам'яті про його професійну та громадсько-політичну діяльність.

У наступній кореспонденції «Вперед» під резонансною назвою «3 Таборів смерті»¹ повідомляється не тільки про відносини між польськими жовнірами та офіцерами, а й про становище українських полонених [18]. Варто зауважити, що поява цієї публікації була реакцією на відкритий лист як польських військовиків, так й інтелігентів (*sic!*), ув'язнених у таборі в Бригідках. Тут зацентовано на безпрецедентних позастатутних відносинах у Бригідках, експлуатації як польських, так і головно – українських військово-полонених, зростанні «епідемії пятнистого тифу», проілюстрованої «катастрофічними» цифрами про щоденний мартиролог жертв від тифу. Фабула цієї статті (як і оригінальної публікації у газеті «Wiek Nowy») апелює до гуманізму та «громадянського становища» польської військової влади, зокрема адміністрації таборів, із приводу ситуації з військовополоненими.

У схожому руслі інформування про мартиролог жертв епідемії тифу вийшли й наступні публікації, які безпосередньо або опосередковано висвітлювали перебіг епідемії в польських таборах для інтернованих. Це, зокрема, редакційна стаття «1834 трупів в Берестю!» за 17 січня 1920 р. [34].² В цій інформативній публікації редакція, з покликанням на власні джерела в Берестю, повідомила про те, що мартиролог жертв тифу в цьому таборі варіюється від 1834 «до 2500 осіб». Тут же редакція зазначила, що їхній інформатор, «референт полонених», фіксував «імена небіжчиків у цілях евіденції!..» [34].

Наступна публікація щодо проблематики епідемії тифу в Східній Галичині вийшла на шпальтах газети «Вперед» у середині січня 1920 р. Це – інформаційний звіт про перебіг та рекомендації за підсумками дебатів у польському сеймі з приводу «епідемії плями-

¹ Витяги зі статті польської газети «Wiek Nowy» п. н. «Нечувані відносини в Бригідках».

² Показово, що цю публікацію з покликанням на першоджерело передрукувала й газета «Свобода» в ч. 22 за 1920 р.

стого тифу» [16]. Зокрема, як подано тут, «галицький посол В. Дембські, мотивуючи це подання, підніс, що населення Східної Галичини формально вмирає, що нині вже є цілі села майже зовсім вилюднені, а уряд не надає ніякої помочі, не приділює навіть дерева на паливо по шпиталях, не доставляє там вугля до дезінфекторів, не дає гроша на поборювання епідемії. Страшну пошесть тифу трактується по бюрократичному». Інший «бесідник», доповідач-посол від Галичини у польському парламенті, д-р Бобровський, якого теж цитує редакція, навів декілька «вельми характеристичних» цифр: «Досі стверджено 100 000 випадків тифу, з чого 10 проц. покінчилися смертю. Статистика ця є зовсім неповна...». У викладі редакції, з покликанням на цитованого Бобровського, «польський уряд не журиться зовсім епідемією тифу в Галичині і каже, що відколи галицькі шпиталі перейшли під заряд варшавського міністерства здоров'я, настали в цих шпиталях найфатальніші відносини» [15].

Ідентичну публікацію з тожозним заголовком вмістила на першій шпальті й газета «Свобода» із покликанням на першоджерело – часопис «Вперед» [17].

Чергова публікація про епідемію тифу на шпальтах газети «Вперед» побачила світ у середині березня 1920 р. Характерно, що вона, як і більшість попередніх, – це дайджест, витяги з оригінальних публікацій польської мейнстримової періодики. Стаття п. н. «Епідемія тифу» містить виклад оригінального інтерв'ю польського професора Стефана Домбровського, яке він дав кореспондентові газети «*Slowo Polskie*», за підсумками зустрічі першого з «начальним комісарем для поборювання п'ятнистого тифу д-рем Емілем Годлевським» [14]. У ній наведено цікаві відомості та статистичні цифри¹ про тогочасний перебіг епідемії в Польщі та зокрема на західноукраїнських теренах, які варто процитувати тут: «П'ятнистий тиф у Польщі доходить до застрашуючих розмірів. Передовсім шириться епідемія у Східній Галичині і на східних окраїнних землях, які є під зарядом польських властей...» [14]. Характерно, що у цій «бесіді» акцентовано масштаби поширення епідемії тифу в Східній Галичині, із протиставленням санітарно-епідемічній ситуації в інших регіонах Польщі. Понад те, як зазначено співрозмовниками, «це є більше кровава війна і потягне вона більші жертви,

¹ Із покликанням на першоджерело – інформацію Е. Годлевського.

чим фронтова війна». Таким чином, тут, на прикладі цієї оригінальної публікації та її передруку в українській газеті, можна простежити застосування конфліктної перспективи, інтерпретації епідемії тифу як війни проти автохтонного, українського, населення Східної Галичини з боку польської влади. У цій публікації можна простежити експлуатацію гранд-нарративу віктимізації в українській пресі, зокрема на прикладі висвітлення епідемічної ситуації, з акцентуацією есхатологічної перспективи для українського населення у Східній Галичині.

Остання публікація, присвячена епідемії тифу, з'явилася на сторінках часопису «Вперед» наприкінці березня 1920 р. Це кореспонденція, яка інформує галицьких читачів про ситуацію з військовополоненими в таборах Домб'є та Вадовиці, як-от «покращення ставлення» до українських інтернованих у Домб'є [13]. Як зазначено тут, «соймова комісія відвідала перед тижнем табор, і відтоді санітарні відносини вже цілком поліпшилися. Тифу нема, але харч все таки недостаточний...». Натомість ситуацію у вадовицькому таборі, зокрема становище українських військовополонених, висвітлено в негативному руслі: «У вадовицькому таборі полонених все йде старим ладом. Панує страшний тиф, люде вмирають як мухи, зі шпиталю майже ніхто здоровий не виходить... голодівка так само як п'ятнистий тиф скоро жене їх до шпиталю і гробу» [13].

Проблематику нашого дослідження ілюструє також резонансна публікація газети «Свобода».¹ Квінтесенція цієї аналітичної статті відображена в цитаті міністра військових справ УНР В. Сальського: «Війна для нас скінчена. Поконала нас не мілітарна сила ворогів, але тиф». У цьому листі наводяться показові відомості (із покликанням на генерала УГА Ціріца) щодо тогочасного морально-психологічного стану УГА та її боєздатності восени 1919 р. – на початку 1920 р., зокрема в умовах епідемії тифу: «Десятки тисяч наших жовнірів лежали хорі на тиф без ніяких ліків, без одягу, часто без даху над головою, завальовали перони станцій і звичайно не мали навіть соломи під голову». У ній же О. Назарук робить спробу експлікувати причини переходу УГА під командування ге-

¹ Вона фактично є передруком відкритого листа д-ра Осипа Назарука під промовистою назвою «Українська армія в часі катастрофи» з віденської газети «Наш Прапор»: «В-дь Д-ра Осипа Назарука» (Свобода. 1920. Ч. 22. С. 2).

нералів Добровольчої армії: «Була думка податися взад перед Денікіном. Але тоді треба було лишати весь обоз, всю артилерію... а що найважливіше: десятки тисяч хорих на тиф і ранених, яким уже ніхто був би не дав ні ложки страви ні води. Хорі й ранені протестували. Зрештою – куди було цокатися? Ми мали вже між нами наочних свідків польських звірств і масових убивств у Берестю і інших польських таборах. І скільки могло вицофатись? Значно менше, ніж виносло число тих, що лежали в тифовій горячці» [7].

Критичне зіставлення двох публікацій – передрука листа О. Назарука в «Свободі» та згаданої публікації в газеті «Вперед» [34] про мартиролог українських жертв у польському таборі для інтернованих у Берестю – дає краще розуміння рішення вищого керівництва УГА про перехід під командування Добровольчої армії.

У цьому ж номері «Свободи», під рубрикою «Вісти з Галицької України», вміщено інформаційні повідомлення та розширені замітки про соціально-економічну ситуацію на малій Батьківщині українських емігрантів у США, зокрема в Перемишлі та Перемишльському повіті [9]. Зокрема, тут вміщено цікаві та пізнавальні відомості про благодійну кампанію, заходи Самаритянської секції УГКЦ, спрямовані на допомогу українським військовополоненим у таборі в Пикуличах, постраждалим від тифу. Тут також повідомляється про масштаби тифу серед цивільного населення Перемишля та вказані ключові канали його поширення, зокрема з «пикулицького табора». Характерно, що «Свобода» у своїх кореспонденціях знову покликається на польську пресу, вміщуючи її дайджест, зокрема з газети «Nowy Głos Przemysky». Симптоматично, що цитований часопис акцентує соціальний конфлікт, егоцентризм заможних верств населення та «кармічну» перспективу: «Егоїзм посідаючих кляс, який відказується від всяких датків на публичні цілі, а який на них самих пімститься. Бо епідемія дійде врешті до кімнат богачів, а вош нуждара зуміє навіть у переділі І. кляси вкусити фінансового плутократа» [9].

Наприкінці квітня 1920 р. еміграційна «Свобода» вмістила дві публікації, присвячені висвітленню епідемії тифу у Східній Галичині. Перша з них – це відкритий лист, звернення від імені Українського горожанського комітету у Львові (підп.: д-р С. Федак,

В. Целевич) до американських українців із проханням про фінансову та матеріальну допомогу [8]. Характерно, що ця відозва до українських емігрантів у США описує тогочасну соціально-економічну та епідемічну ситуацію в Галичині, акцентуючи наративи віктимізації, есхатологічної перспективи, а також – гуманізації, солідаризації із жертвами (емпатії) та апеляції до християнських (*sic!*)¹ цінностей: «Довкола нас море сліз і крові, довкола згарища, руїни, а ми безсильні без помочі. Бог і люди за нас забули. Центральною українською гуманітарною інституцією, яка має повне довіре усіх верств українського населення і всіх галицьких партій є Український Горожанський Комітет у Львові, ул. Руська, ч. 3, II поверх... Пожаданням було би, щоби американські Українці вислали нам більший транспорт ліків, дезінфекційних середників, білля, а особливо – харчів» [8]. Друга публікація – це витяги з «реферату» д-ра С. Міколайського про динаміку та статистику захворюваності на тиф у Східній Галичині від листопада 1919 р. до лютого 1920 р. [35].

Наприкінці липня 1920 р. редакція газети «Свобода» вмістила резонансну передову статтю «Страшні розміри епідемії п'ятнистого тифу у Східній Галичині» [33]. Ця публікація інформує американських українців про результати візиту спостерігача від Американського Червоного Хреста Гількріста² в Польщу та зокрема в Східну Галичину. За наслідками своїх «польових досліджень» він опублікував у всесвітньо відомій лондонській газеті «The Times» «обширний реферат», апелюючи до Заходу для вирішення «катастрофічної» санітарно-епідемічної ситуації в Польщі. Тут варто навести розлогу цитату з цієї публікації для ілюстрації його спостережень, зокрема ситуації на західноукраїнських теренах: «Польщу навістила епідемія п'ятнистого тифу така велика, що подібної досі історія не знає... Найбільше люте пошесть на галицькім Поділля, в районі між Тернополем і Борщевом, куди постійно зі Схо-

¹ Відображених у промовистому пролозі та епілозі звернення: «Дорогі Браття і Сестри! – Одинокa наша надія на Вас, американські Браття і Сестри!».

² Вірогідно, мова йде про американського полковника Гаррі Л. Джілкарайста (Harry L. Gilchrist), очільника гуманітарної місії від Американської допомогової адміністрації (ARA) в Польщі та Східній Європі, члена моніторингової місії Американського Червоного Хреста з обстеження санітарно-епідемічної ситуації в Західній та Східній Галичині в 1920 р.

ду напливають українські втікачі... Східна Галичина виглядає немов кладовище».

Надалі редакція британського часопису зазначає, що полковник Джілкрайст домагається «установлення міжнародної комісії для поборювання тифу на східних областях Польщі», до складу якої повинні ввійти представники Великої Британії, США, Франції та Італії, «з найширшими повноваженнями» [33].

Симптоматично, що редакція «Свободи» відрефлексовує спостереження цитованого «чужинця», американця Джілкрайста, експлуатуючи нарратив атрибуції відповідальності за тогочасну епідемічну ситуацію. Зокрема, співробітники редакції безпосередньо звинувачують поляків у тому, що «пошесть тифу» вони «зумисне» та цілеспрямовано підтримують, бо «тим способом намагаються вкупі з арештами і переслідуваннями – фізично знищити український народ Східної Галичини». Як зауважено тут редакцією, «розсадниками» епідемії тифу є «ті табори полонених і інтернованих, які поляки потворили на нашій землі для катування українського народу і українського населення». Насамкінець журналісти українського еміграційного видання пропонують рішення цієї проблеми, яке співзвучне з пропозицією представників Американського Червоного Хреста, – делегування міжнародної комісії до Східної Галичини. Вона, на думку редакції, мала би «усунути злочинну і катівну польську адміністрацію на наших землях, а на її місце поставила б чужу» [33].

Критичний аналіз цієї передовиці виявляє акцентуацію тут знову гранд-нарративу віктимізації українського населення Східної Галичини. Українці на західноукраїнських теренах демонструються як жертви польської «окупаційної» політики, а їхні перспективи окреслюються в есхатологічних рамках: «Східна Галичина виглядає немов кладовище». Понад те, варто зауважити, що наслідки епідемії тифу на західноукраїнських землях редакція українського еміграційного видання інструменталізує в геополітичних цілях. Вона апелює до міжнародної громадськості для заміни «польської катівної та злочинної» адміністрації на іншу, симптоматично, що теж (*sic!*) «чужу» [33].

Наприкінці 1920 р. редакція «Свободи» продовжувала відстежувати епідемічну ситуацію у Східній Галичині, інформуючи про

діяльність зарубіжних, зокрема американських, спостерігачів. Так, в одному з грудневих номерів газети вміщено цікаву кореспонденцію п. н. «В Польщі панує епідемія тифу» [6]. Хоча вона безпосередньо не висвітлює перебіг і поширення цієї хвороби у Східній Галичині, ця публікація містить пізнавальні відомості про візит спецпосланця Американського Червоного Хреста майора С. Вебстера та результати його вивчення санітарно-епідемічної ситуації в Польщі. Згідно з його спостереженнями та висновками, Польщі знадобиться десять років для подолання наслідків епідемії тифу. Ключовими засобами для цього, на його думку, мають бути забезпечення дезінфекційними засобами та «великої кількості чистої одежі». Вебстер акцентував також необхідність кооперації та комунікації представників Американського Червоного Хреста з польськими експертами в царині гігієни, зокрема уже згадуваним д-ром Е. Годелевським. Понад те, американська гуманітарна організація висловила готовність надіслати в перспективі «кілька залізничних клінік з американським і польським персоналом» [6].

Висновки та перспективи дослідження. Підсумовуючи результати цього дослідження, можна зробити певні висновки. Передусім загалом ідентифіковано 24 публікації – кореспонденції, інформаційні звіти, розширені замітки, передові та редакційні статті в досліджуваних виданнях – львівській газеті «Вперед» та еміграційній – «Свободі». Вони безпосередньо чи опосередковано висвітлювали причини, перебіг та наслідки епідемії висипного тифу на західноукраїнських теренах.

По-друге, встановлено, що як «Вперед», так і «Свобода» оперативно та широко інформували свою читачку аудиторію про санітарно-епідемічну ситуацію у Східній Галичині, використовуючи при цьому переважно зовнішні (зарубіжні) джерела інформації, зокрема польську періодику. Виявлено поодинокі випадки використання українських першоджерел інформації, зокрема інформаторів-інсайдерів з польських таборів для українських інтернованих вояків після ПСВ. Виявлено, що таке перехресне висвітлення/епідемічні комунікації збільшувало інформаційну видимість епідемії тифу в Наддністрянській Україні. Це сприяло приверненню уваги

як місцевої, так і центральної польської влади до вирішення цієї актуальної соціальної проблематики.

По-третє, за результатами якісного аналізу з'ясовано конфігурацію наративів при висвітленні епідемії тифу на західноукраїнських теренах. Виявлено, що фундаментальним у висвітленні епідемії тифу на західноукраїнських теренах був гранд-наратив віктимізації. Квінтесенція цього наративу полягала в акцентуації людського виміру жертв епідемії тифу впродовж 1919–1920 рр. та конструюванні есхатологічної перспективи для українського населення Східної Галичини. Другий пріоритетний наратив – це конфліктний наратив, інтерпретація епідемії тифу як війни і проти інтернованих українських військовиків у польських таборах, і проти цивільного населення. Третій наратив – це атрибуція відповідальності за соціально-економічний статус-кво в 1919–1920 рр. Для останнього характерним була екстраполяція відповідальності за тогочасний стан справ із епідемією тифу на зовнішню сторону, зокрема польську владу та військову адміністрацію.

По-четверте, досліджено, що інформаційна функція була домінантною у функціональній спрямованості як західноукраїнської, так і еміграційної української преси у США при висвітленні епідемії тифу у Східній Галичині. Другою пріоритетною функцією у редакційній політиці як західноукраїнської, так і еміграційної преси українців у США була емотивно-психологічна функція, яка корелювала з гранд-наративом віктимізації українців Східної Галичини. Квінтесенція цієї функції полягала в актуалізації та акцентуації людського виміру епідемії тифу, емоціоналізації шляхом риторичної лексикалізації, солідаризації/емпатії з жертвами масового спалаху тифу на західноукраїнських теренах, формуванні впливу на громадську думку – як у Польщі, так і за кордоном (зокрема у США) та інструменталізації гуманізації для реалізації гуманітарних кампаній на допомогу постраждалим від тифу (як-от від Американського Червоного Хреста чи добровільних пожертвувань українських емігрантів в Америці). Третьою за значимістю була функція критики та контролю влади/адміністрації, зокрема польського режиму, на східногалицьких теренах у 1919–1920 рр. Четвертою була превентивна функція, яка інструменталізувалась головню газетою «Вперед», зокрема в серії пізнавально-просвітницьких ма-

теріалів про важливість профілактики масових інфекційних захворювань (у рамках спеціальної рубрики «Лікарський Кутик»).

Продемонстровано дивергентність інформаційної функції та превентивної функції на прикладі висвітлення спалаху тифу у Східній Галичині впродовж 1919–1920 рр. різними українськими періодичними виданнями – у Наддністрянській Україні та в еміграції, у США.

Перспективи подальших досліджень цієї проблематики полягають, на нашу думку, в діахронному компаративному аналізі особливостей висвітлення епідемій тифу на прикладі української радянської преси, зокрема під час першого Голоду в Наддніпрянській Україні (1921–1923), Голодомору 1932–1933 рр. в УСРР, а також в українській міжвоєнній іншомовній пресі в Європі.

1. А. Ч. Михайло Файфер. *Вперед*. 1920. Ч. 10. С. 6.
2. Байлема Т. Висвітлення заходів щодо ліквідації вогнищ інфекційних захворювань населення Поділля у 1919–1920 рр. на шпальтах тодішніх місцевих газет. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2020. Вип. 48. С. 3–12. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.48.10524>.
3. Білозор В. Причинки до історії епідемії на шляху Української Галицької армії (липень 1919–лютий 1920 р.). *Лікарський Вістник*. Львів, 1920. Ч. 9/10. С. 64–66; Ч. 11/12. С. 73–75.
4. Блавацький С. Українська франкомовна періодика Європи доби національно-визвольних змагань: ідентифікація, систематизація, класифікація. *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2013. Вип. 3. С. 88–119.
5. В Домбю. *Вперед*. 1919. Ч. 98. С. 3.
6. В Польщі панує епідемія тифу. *Свобода*. 1920. Ч. 149. С. 6.
7. В-дь Д-ра Осипа Назарука. *Свобода*. 1920. Ч. 22. С. 2.
8. Від Українського Горожанського Комітету у Львові. *Свобода*. 1920. Ч. 52. С. 2.
9. Вісти з Галицької України: Перемишль. *Свобода*. 1920. Ч. 22. С. 6.
10. Габор В. Врачебное Дело. *Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст.*: іст.-бібліогр. дослідж. Львів, 2018. Т. 6: 1918 р. С. 101–106.
11. Голод і нужда у Східній Галичині. *Вперед*. 1919. Ч. 166. С. 2.
12. Давибіда Л. Боротьба з інфекційними захворюваннями в Західно-Українській Народній Республіці. *Галичина*. Івано-Франківськ, 2014. Ч. 25–26.

13. Домбе і Вадовиці. *Вперед*. 1920. Ч. 73. С. 2.
14. Епідемія тифу. *Вперед*. 1920. Ч. 63. С. 1.
15. Епідемія тифу в Галичині. *Свобода*. 1920. Ч. 6. С. 1.
16. Епідемія тифу й галицькі власти. *Вперед*. 1920. Ч. 13. С. 2.
17. Епідемія тифу й галицькі власти. *Свобода*. 1920. Ч. 19. С. 1.
18. З Таборів смерти. *Вперед*. 1920. Ч. 11. С. 1.
19. Заболотний Д. Про Народне Здоровля. *Вперед*. 1919. Ч 87. С. 3.
20. Ісаюк О. Біологічна зброя чи збіг обставин. Як тиф викосив Українську Галицьку Армію. URL: https://www.dsnews.ua/ukr/nasha_revolyutsiya_1917/biologichna-zbroya-chi-zbig-obstavin-yak-tif-vikosiv-ukrayinsku-14042020200000?fbclid=IwAR3VUfRIU5iW1PJAFwnScCTZ31rWlifhngo9hQLPd3k3yo8TygH55d7VrGM.
21. Комариця М. Лікарський Вістник. *Українські часописи Львова 1848–1939 рр.*: іст.-бібліогр. дослідж. Львів, 2002. Т. 3. Кн. 1: 1920–1939. С. 99–107.
22. Куровець І. Санітарні відносини після розвалу Австрії в часі влади ЗУНР від листопада 1918 до травня 1919, та в найближчому часі опісля*). *Лікарський Вістник*. Львів, 1933. Ч. 1. С. 39–42.
23. Матюшенко Б. Пошести на Україні в останні вісім років. *Український Медичний Вістник*. Прага, 1923. Ч. 1 (груд.). С. 24–35.
24. Михалюк М. Специфіка «особистісної» інформації на сторінках газети «Вперед!» (Львів, 1911–1913, 1918–1922, 1924, 1929, 1931, 1933–1934 рр.). *Збірник праць Науково-дослідного інституту пресознавства*. Львів, 2016. Вип. 6(24). С. 155–162.
25. Нужда у Східній Галичині. *Вперед*. Ч. 119. С. 1.
26. Нужда, недуги і смерть серед полонених і інтернованих. *Вперед*. 1919. Ч. 91. С. 1.
27. Окаринський В. Пандемії та епідемії в Західно-Українській Народній Республіці // *Західно-Українська Народна Республіка 1918–1923: Енциклопедія: До 100-річчя Західно-Української Народної Республіки*. Івано-Франківськ: Манускрипт-Львів, 2020. Т. 3: П – С. С. 53–58.
28. Перед катастрофою голоду й холоду. *Вперед*. 1919. Ч. 11). С. 1.
29. Перед новими подіями в Польщі. *Свобода*. 1920. Ч. 6. С. 1.
30. Про Дур тиф) пятнистий або плямковий. *Вперед*. 1919. Ч. 93. С. 2–3.
31. Про поворотний дур – Тиф. *Вперед*. 1919. Ч. 111. С. 4.
32. Соловьев М. Н. Из прошлого и настоящего по борьбе с эпидемиями на Украине. *Профилактическая Медицина*. 1928. № 12. С.16–28.
33. Страшні розміри епідемії пятнистого тифу у Східній Галичині. *Свобода*. 1920. Ч. 89. С. 1.
34. 1834 трупів в Берестю! *Вперед*. 1920. Ч. 12. С. 1.

35. Тиф в Галичині. *Свобода*. 1920. Ч. 52. С. 5.
36. У справі інтернованих і полонених. *Вперед*. 1919. Ч. 104. С. 3.
37. Шандра В., Карліна О. Епідемії та боротьба з ними в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.). *Український історичний журнал*. 2020. Ч. 5. С. 37–54. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.05.037>.
38. Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Львів, 1999.
39. Blavatsky S. Mapping the Ukrainian Foreign-language Press in Europe during the Ukrainian Revolution (1917–1921) in Western and Ukrainian Archives and Libraries. *Slavic & East European Information Resources*. 2021. Vol. 22. N 2. Pp. 147–169. DOI: 10.1080/15228886.2021.191706.
40. Dzul P. Typhus. *Encyclopedia of Ukraine*. Toronto; Buffalo; London, 1993. Vol. V: St-Z. P. 331–332.
41. Major Lederrey's Appeal for Sanitary Help to the Ukraine. *The Ukraine*. 1920. No 33/34 (Feb. 21). P. 4.
42. Zamorski J. Z krainy ruin, tyfusu i niedoli. Warszawa, 1922.

References

1. A., Ch. (1920). Mykhailo Faifer, *Vpered*, no. 10, s. 6. (in Ukr.).
2. Baylema, T. (2020). Vysvitlennia zakhodiv schodo likvidatsii vohnysch infektsiinykh zakhoviuvan naseleattia Podillia 1919–1920 rr. Na shpaltakh todishnikh mistsevykh hazet [The coverage of measures on quashing outbreaks of infectious diseases of the Podillia population in 1919–1920s on the pages of the then local newspapers], *Visnyk Lvivskoho Universytetu. Serii Zhurnalistyka*, vyp. 48, s. 3–12. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2020.48.10524>. (in Ukr.).
3. Bilozor, V. (1920). Prychynky do istorii epidemii na shliakhu Ukrainskoi Halytskoi Armii (lypen 1919–liutyi 1920 r.) [Reasons for history of the epidemic on the pathway of the Ukrainian Galician Army (July 1919–Feb. 1920)], *Likarskyi Vistnyk*, Lviv, no. 9/10, s. 64–66; no. 11/12, s. 73–75. (in Ukr.).
4. Blavatsky, S. (2013). Ukrainska frankomovna periodyka Yevropy doby natsionalno-vyzvolnykh zmahan: identyfikatsiia, systematyzatsiia, klasyfikatsiia [The Ukrainian francophone press in Europe of the national liberation movement period: identification, systematization, classification], *Zbirnyk prats Naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, vyp. 3, s. 88–119. (in Ukr.).
5. (1919). V Dombiu [In Dombie], *Vpered*, no. 98, s. 3. (in Ukr.).
6. (1920). V Polshchi panuie epidemiia tyfu [In Poland the typhus epidemic reigns], *Svoboda*, no. 149, s. 6. (in Ukr.).
7. (1920). V-d D-ra Osypa Nazaruka [The answer of Dr Osyp Nazaruk], *Svoboda*, 1920, no. 22, s. 2. (in Ukr.).

8. (1920). Vid Ukrainskoho Horozhanskoho Komitetu u Lvovi [From the Ukrainian City Committee in Lviv], *Svoboda*, no. 52, s. 2. (in Ukr.).
9. (1920). Visty z Halytskoi Ukrainy: Peremysl [The News from the Galician Ukraine. Przemysl], *Svoboda*, no. 22, s. 6. (in Ukr.).
10. Habor, V. (2018). Vrachieбноie Dielo, *Ukrainska presa v Ukraini ta sviti XIX–XX st.*: ist.-bibliohr. doslidzh., Lviv, t. 6: 1918 r., s. 101–106. (in Ukr.).
11. (1919). Holod i nuzhda u Skhidnii Halychyni [Famine and misery in the Eastern Galicia], *Vpered*, no. 166, s. 2. (in Ukr.).
12. Davybida, L. (2014). Borotba z infektsiinymy zakhvoriuvanniamy v Zakhidno-Ukrainskii Narodnii Respublitsi [The struggle with infectious diseases in West Ukrainian People’s Republic], *Halychyna*, Ivano-Frankivsk, s. 25–26. (in Ukr.).
13. (1920). Dombie i Vadovytsi [Dombie and Vadovyce], *Vpered*, no. 73, s. 2. (in Ukr.).
14. (1920). Epidemiia tyfu [The typhus epidemic], *Vpered*, no. 63, s. 1. (in Ukr.).
15. (1920). Epidemiia tyfu v Halychyni [The typhus epidemic in Galicia], *Svoboda*, no. 6, s. 1. (in Ukr.).
16. (1920). Epidemiia tyfu i halytski vlasty [The typhus epidemic and the Galician authorities], *Vpered*, no. 13, s. 2. (in Ukr.).
17. (1920). Epidemiia tyfu i halytski vlasty [The typhus epidemic and the Galician authorities], *Svoboda*, no. 19, s. 1. (in Ukr.).
18. (1920). Z Taboriv smerty [From the death camps], *Vpered*, no. 11, s. 1. (in Ukr.).
19. Zabolotnyi, D. (1919). “Pro Narodne Zdorovlia” [About the public health], *Vpered*, no. 87, s. 3. (in Ukr.).
20. Isaiuk, O. (2020). Biologichna zbroia chy zbih obstavyn. Yak tyf vykosyv Ukrainsku Halytsku Armiiu [Biological weapons or coincidence. How the typhus wiped out the Ukrainian Galician Army]. Retrieved from https://www.dsnews.ua/ukr/nasha_revolyutsiya_1917/biologichna-zbroya-chi-zbig-obstavyn-yak-tif-vikosiv-ukrayinsku-14042020200000?fbclid=IwAR3VUfRIU5iW1PJAFwnScCTZ31rWlifhjo9hQLPd3k3yo8TygH55d7VrGM. (in Ukr.).
21. Komarytsia, M. (2002). Likarskyi Vistnyk, *Ukrainski chasopysy Lvova 1848–1939 rr.*: ist.-bibliohr. doslidzh., Lviv, t. 3, kn. 1: 1920–1939, s. 99–107. (in Ukr.).
22. Kurovets, I. (1933). Sanitarni vidnosyny pislia rozvalu Avstrii v chasi vlady ZUNR vid lystopada 1918 do travnia 1919, ta v naiblyzhchomu chasi opislia [The sanitary relations after the collapse of Austria at the time of ZUNR rule from Nov. 1918 till May 1919 and in the nearest time afterwards], *Likarskyi Visnyk*, Lviv, no. 1, s. 39–42. (in Ukr.).

23. Matiushenko, B. (1923). Poshesty na Ukraini v ostanni visim rokov [Infections in Ukraine over the last eight years], *Ukrainskyi Medychnyi Vistnyk*, Praha, no. 1, hrud., s. 24–35. (in Ukr.).
24. Mykhaliuk, M. (2016). Spetsyfika «osobystisnoi» informatsii na storinkakh hazety «Vpered!» (Lviv, 1911–1913, 1918–1922, 1924, 1929, 1931, 1933–1934 rr.) [The specificity of personal information on the pages of the newspaper *Vpered* (Lviv, 1911–1913, 1918–1922, 1924, 1929, 1931, 1933–1934s)], *Zbirnyk prats naukovo-doslidnoho instytutu presoznavstva*, Lviv, vyp. 6(24), s. 155–162. (in Ukr.).
25. (1919). Nuzhda u Skhidnii Halychyni [The misery in the Eastern Galicia], *Vpered*, no. 119, s. 1. (in Ukr.).
26. (1919). Nuzhda, neduhy i smert sered polonenykh i internovanykh [The misery, diseases and death among POWs and interned ones], *Vpered*, no. 91, s. 1. (in Ukr.).
27. Okarynskyi, V. (2020). Pandemii ta epidemii v Zakhidno-Ukrainskii Narodnii Respublitsi [Pandemics and epidemics in the West Ukrainian People's Republic], *Zakhidno-Ukrainska Narodna Respublika 1918–1923: Entsyklopediia: Do 100-richchia Zakhidno-Ukrainskoi Narodnoi Respubliky*, Ivano-Frankivsk: Manuskrypt-Lviv, t. 3: P–S, s. 53–58. (in Ukr.).
28. (1919). Pered katastrofoiu holodu i kholodu [Before the catastrophe of famine and cold], *Vpered*, no. 119, 15 zhovt., s. 1. (in Ukr.).
29. (1920). Pered novymy podiiamy u Polshchi [Before the new events in Poland], *Svoboda*, no. 6, s. 1. (in Ukr.).
30. Pro Dur tyf piatnystyi abo pliamkovyi [About the stain plague], *Vpered*, 1919, no. 93, s. 2–3. (in Ukr.).
31. (1919). Propovorotnyi dur – Tyf [About the recurring plague – Typhus], *Vpered*, no. 111, s. 4. (in Ukr.).
32. Soloviev, M. N. (1928). Iz proshloho I nastoiashchego po bor'be s epidemiami na Ukrainie [From the past and the present of the fight with epidemics in Ukraine], *Profilaktichieskaia Meditsina*, Kharkov, 1928, no. 12, s. 16–28. (in Ukr.).
33. (1920). Strashni rozmiry epidemii piatnystoho tyfu u Skhidnii Halychyni [The frightening scale of the typhus epidemic in Eastern Galicia], *Svoboda*, no. 89, s. 1. (in Ukr.).
34. (1920). 1834 trupiv v Berestiu! [1834 corpses in Berestia!], *Vpered*, no. 12, s. 1. (in Ukr.).
35. (1920). Tyf v Halychyni [The typhus in Galicia], *Svoboda*, no. 52, s. 5. (in Ukr.).
36. (1919). U spravi internovanykh i polonenykh [On the matter of the interned and POWs], *Vpered*, no. 104, s. 3. (in Ukr.).

37. Shandra, V. (2020). Epidemii ta borotba z nymy v Ukraini (kinets XVIII–pochatok XXst.) [The epidemics and combating them in Ukraine (the late XVIII – early XX centuries)], *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, no. 5, s. 37–54. DOI: <https://doi.org/10.15407/uhj2020.05.037>. (in Ukr.).
38. Shankovskiy, L. (1999). Ukrainska Halytska Armiiia [The Ukrainian Galician Army], Lviv. (in Ukr.).
39. Blavatskyy, S. (2021). Mapping the Ukrainian Foreign-language Press in Europe during the Ukrainian Revolution (1917–1921) in Western and Ukrainian Archives and Libraries, *Slavic & East European Information Resources*, 2021, Vol. 22, No 2, Pp. 147–169, DOI: 10.1080/15228886.2021.1917064. (in Eng.).
40. Dzul, P. (1993). Typhus, *Encyclopedia of Ukraine*, Toronto; Buffalo; London, 1993, Vol. V: St-Z, P. 331–332. (in Eng.).
41. (1920). Major Lederrey’s Appeal for Sanitary Help to the Ukraine, *The Ukraine*, No 33/34, Feb. 21, P. 4. (in Eng.).
42. Zamorski, J. (1922). Z krainy ruin, tyfusu i niedoli [From the land of ruins, typhus and misery], Warszawa. (in Pol.).

Serhiy Blavatskyy

THE PECULIARITIES OF COVERAGE OF THE TYPHUS
EPIDEMIC IN EASTERN GALICIA (1919–1920s)
IN THE UKRAINIAN PRESS

The article makes an attempt to elucidate the specificity of coverage of epidemics, specifically the typhus epidemic in the Eastern Galicia during 1919–1920s in the Ukrainian-language interwar press. The object of the research is the Ukrainian mainstream press of Galicia (the social-democratic newspaper *Vpered* (Lviv) and the Ukrainian émigré press in the USA (the newspaper *Svoboda* (Jersey City)). The study aims to elucidate peculiarities of epidemic communications in the editorial bent of the Ukrainian press, in particular narratives, functional direction, and approaches to the typhus epidemic coverage in different print media. **The Research Methodology:** bibliographical heuristics, logical methods, functional analysis, diachronic comparative analysis, narrative configuration in qualitative analysis (D. Polkinghorne (1995)). **The main results/findings:** the common and different approaches, narratives and functions in the typhus epidemic coverage have been elucidated on the basis of the analysis of corpus of the West Ukrainian and émigré press.

This research shows commonality of informative function as well as divergence of preventive function on the example of the typhus epidemic communications during 1919–1920s by the different Ukrainian periodicals of that time. **Research novelty/originality:** We have elucidated a focal place of grand-narrative of victimization in the editorial policies of the researched Ukrainian-language press. The conclusions have been drawn and the research avenues have been put forward, in particular in the context of modern media studies of epidemic communications in the Ukrainian media.

Keywords: the Ukrainian mainstream press; newspaper; *Vpered*; *Svoboda*; the Polish periodicals; coverage; epidemic; typhus; epidemic communications; victimization grand-narrative; 1919–1920s; Eastern Galicia; Poland.

УДК 070(477)-021.51:070-028.25(=161.2)(477+100)''1900/1939''

Олеся ДРОЗДОВСЬКА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6687-4518>

кандидат філологічних наук,

старший науковий співробітник

Львівська національна наукова бібліотека

України імені В. Стефаника

(Львів, Україна)

e-mail: olesyadroz@gmail.com

ПРЕСА ЯК ДЖЕРЕЛО ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ (1900–1939 рр.)

DOI: [https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11\(29\)-8](https://doi.org/10.37222/2524-0331-2021-11(29)-8)

Акцентовано питання інформаційного потенціалу української преси першого сорокаріччя ХХ ст. як джерела даних про українські друковані ЗМІ зазначеного періоду. Здійснено моніторинг низки газетних та журнальних видань, які у цей час виходили у різних регіонах України (у таких містах та містечках, як: Єлизаветград, Київ, Львів, Сквиря, Сокаль, Одеса, Хорол та ін.) і поза її межами (Відень, Катеринодар, Париж, Прага, Руський Керестур, Скрентон, Ташкент, Харбін та ін.). Відібрано матеріали до історії української преси, виконано їхній аналіз. Визначено умовні групи цих публікацій: